

ויקה יעקב אבן

ארון ומנורה

בפרשת תרומה אנחנו שומעים ציוויים לבניית המשכן ועשיית כליו, ואילו בפרשת ויקהל אנחנו קוראים על הביצוע. הבדל אחד בין שתי הפרשיות הוא הסדר. בפרשת תרומה קודם הציווי על הארון והכפורת, השולחן, והמנורה לאוהל המשכן, ואילו בביצוע בפרשת ויקהל בצלאל בונה קודם את אוהל המשכן ולאחר מכן כלי המשכן. הבדל זה נדרש בגמרא:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן : בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה : לך אמור לו לבצלאל "עשה לי משכן ארון וכלים" הלך משה והפך ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן! אמר לו : משה רבינו, מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן! כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקב"ה : עשה משכן ארון וכלים? אמר לו שמא בצל אל היית וידעת? ברכות נ"ה.

והרמב"ן מסביר את סיבת היפוך הציווי :

והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת. על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא מוקדם במעלה, וסמך לארון השלחן והמנורה שהם כלים כמוהו, ויורו על ענין המשכן שבעבורם נעשה. אבל משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן את אהלו ואת מכסהו, וכן עשה בצלאל, לפי שהוא הראוי לקדם במעשה. רמב"ן שמות כ"ה י'

סמיכות פרשיות

והנה מצאנו הבדל שני בין הציווי בפרשת תרומה והמעשה בפרשת ויקהל.
ציווי עשיית הארון מתחיל:

וַעֲשׂוּ אֲרוֹן, עֲצֵי שִׁטִּים, אֲמֹתַיִם וַחֲצֵי אַרְכּוֹ, וְאֲמָה וַחֲצֵי רְחֹבוֹ, וְאֲמָה
וַחֲצֵי קָמְתוֹ.
שמות כ"ה י'

אלה מבינינו שקוראים בהברה אשכנזית או תימנית מיד שמים לב שהמילה
"אָרוֹן" מנוקד בחטף פתח ולא בקמץ. כלומר, המילה "אָרוֹן" הינה בסמיכות.

אבן עזרא מסביר שהמילה "אָרוֹן" הינו קיצור של "אָרוֹן העדות" או "אָרוֹן
הברית":

וְדַבַּרְתִּי אֶתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת
שמות כ"ה כ"ב
בְּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי, לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'
דברים י' ח'

ולכן המילה ארון אינה מופיעה בשתי צורות - נפרד ונסמך :

וַעֲשׂוּ אֲרוֹן לְעוֹלָם סֻמוֹךְ, כִּי לֹא יִתְכַן כָּל מִי שֶׁהוּא עַל מִשְׁקְלוֹ כְּמוֹ
אָדוֹן, שִׁמְצָא עַל שְׁנֵי מִשְׁקָלִים ...
ראב"ע שמות כ"ה י'

אבל ראב"ע איננו מסביר מדוע המילה אינה בסמיכות בפסוק המקביל
בפרשת ויקהל:

וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת הָאָרוֹן, עֲצֵי שִׁטִּים, אֲמֹתַיִם וַחֲצֵי אַרְכּוֹ, וְאֲמָה וַחֲצֵי
רְחֹבוֹ, וְאֲמָה וַחֲצֵי קָמְתוֹ.
שמות ל"ז א'

אפשרות אחרת היא שהסמיכות טעמה ארון - עצי שיטים, כלומר "אָרוֹן" נסמך
ו"עצי שיטים" סומך. אבל לא כך קובעים טעמי המקרא המפסקים מרכא
טפחא: "ועשו ארון, עצי שיטים" ולא טפחא מרכא "ועשו - ארון עצי שיטים".
וכן לא כך מתרגם אונקלוס :

וַיַּעֲבֹדוּן אֲרוֹנָא דְאֵעֵי שִׁטִּין, תַּרְתִּין אַמִּין וּפְלָגָא אַרְכָּה וְאֲמָתָא וּפְלָגָא
פְּתִיָה וְאֲמָתָא וּפְלָגָא רוּמָה.
תרגום אונקלוס שמות כ"ה י'

"ארונא דאעיי שטיין" כאילו היה כתוב "הארון של עצי שיטים".

והתופעה אינה מוגבלת לארון, אלא מופיעה גם לגבי המנורה:

וְעָשִׂיתָ מִנֶּרֶת, זָהָב טָהוֹר, מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרָכָה וְקָנָה, גְּבִיעֶיהָ
כַּפְתָּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמָּנֶה יִהְיוּ.

שמות כ"ה ל"א

וכאן צורת הסמיכות ברורה לגמרי.

ושוב אונקלוס מתרגם ביידוע:

וְתַעֲבֹד מִנֶּרֶתָא דְדָהָב דְכִי נְגִיד תַתְעַבֵּד מִנֶּרֶתָא שְׂדָה וְקָנָה כְּלִידָהָא
חִזְוִרָהָא וְשׁוֹשְׁנָהָא מִנָּה יִהוּן.

תרגום אונקלוס לשמות כ"ה ל"א

ושוב בפסוק המקביל אין לשון סמיכות:

וַיַּעַשׂ אֶת הַמְּנֹרָה, זָהָב טָהוֹר, מְקֻשָּׁה עָשָׂה אֶת הַמְּנֹרָה יְרָכָה וְקָנָה,
גְּבִיעֶיהָ כַּפְתָּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמָּנֶה יִהְיוּ

שמות ל"ז י"ז

ישנם עוד שני ציווים בין הארון לבין המנורה, הכפורת והשולחן. לגבי הכפורת:

וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת, זָהָב טָהוֹר שְׁמוֹת כ"ה י"ז

וכאן לא ניתן לדעת אם המילה כפורת בסמיכות או לא, כי למילים כגון כפורת,
פרוכת, משכורת, ועשתורת, אין הבדל צורני בין הנפרד לנסמך:

מחוץ לַפְּרָכֶת שְׁמוֹת כ"ו ל"ה
וְאֵת, פְּרָכֶת הַמִּסָּךְ. שְׁמוֹת ל"ה י"ב

לגבי השולחן הציווי הינו ללא סמיכות (עם קמץ):

וְעָשִׂיתָ שְׁלֹחַן, עֲצֵי שִׁטִּים שְׁמוֹת כ"ה כ"ג

לעומת צורת הסמיכות (עם פתח) המופיעה במקום אחר:

וְעַל שְׁלֹחַן הַפָּנִים, יִפְרָשׂוּ בְּגָד תְּכֵלֶת בַּמְּדַבֵּר ד' ז'

וכן בהמשך הפרשה כל הציווים הינם בלשון נפרד וביידוע:

וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַעֲשֶׂה, עֶשֶׂר יָרִיעֹת שְׁמוֹת כ"ו א'
וְעָשִׂיתָ אֶת הַקָּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן, עֲצֵי שִׁטִּים לְמַדִּים. שְׁמוֹת כ"ו ט"ו
וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, עֲצֵי שִׁטִּים שְׁמוֹת כ"ז א'
וְעָשִׂיתָ, אֶת חֹצֵר הַמִּשְׁכָּן שְׁמוֹת כ"ז ט'

לסכם, ישנה תופעה מיוחדת לגבי הארון והמנורה שציווים בלשון סמיכות
ועשייתם למעשה בלשון נפרד, ואילו לגבי כל שאר הכלים גם ציווים וגם
בנייתם מתאפיינים בלשון נפרד.

תבנית המשכן

ברצוני להציע הסבר חדש לצורת הסמיכות לארון ולמנורה. כפי שאמרנו, בפרשת תרומה מופיעים הציוויים על עשיית הארון, הכפורת, השולחן, והמנורה לפני הציווי על בניית המשכן. ליתר דיוק הפרשה פותחת עם ההתרמה לטובת הבנייה:

דְּבַר אֱלֹהִים בְּנִי יִשְׂרָאֵל, וְיִקְחוּ לִי תְרוּמָה שְׁמוֹת כ"ה א'

ואז מיד שומעים בני ישראל על בניית ארון, כפורת, שולחן ומנורה. ללא ספק אדם מישראל ישאל את עצמו – מה המשמעות של כלים אלה שאנחנו מתבקשים לתרום ליצירתם? הלא יש ארון ומנורה בכל אוהל? מדוע יש צורך ביצירת ארון חדש ומנורה חדשה?

רק לאחר שישמעו בני ישראל על בניית משכן אוהל העדות לשכן את השכינה:

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם שְׁמוֹת כ"ה ח'

ולהיות המקום שבו משה ידבר פנים אל פנים עם הקב"ה :

וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שָׁם, וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת שְׁמוֹת כ"ה כ"ב

יבינו את ייחודם של כלים אלה, שאינם סתם ארון ומנורה, אלא ארון המשכן, ומנורת המשכן. ולכן לפני הציווי על בניית המשכן כלים אלה לעולם בסמיכות להורות על ייחודם למשכן. ואילו לאחר בניית המשכן אפשר לכנותם הארון והמנורה :

וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת הָאָרוֹן, עֲצֵי שִׁטִּים וַיַּעַשׂ אֶת הַמְּנֹרָה, זָהָב טָהוֹר שְׁמוֹת ל"ז א' שְׁמוֹת ל"ז י"ז

כי בני ישראל כבר הבינו את ייחודם של הארון והמנורה למשכן.

אז תבנית מופיעה גם פעם נוספת. בפרשת תצוה אנחנו שומעים את הציווי להכנת האפוד, ואז על עשיית משבצות ושרשרות :

וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצָת, זָהָב. וְשָׂתִי שְׂרָשֶׁרֶת זָהָב טָהוֹר שְׁמוֹת כ"ח י"ג-י"ד

ושבו משבצות ושרשרות הינן בסמיכות.

יש לשים לב שהמשבצות והשרשרות משרתות את חושן המשפט שעדיין לא תואר. ובאופן דומה למוסבר לעיל, לולי הסמיכות ניתן היה לחשוב שאלו משבצות ושרשרות סתם. לכן באות המילים בסמיכות להורות על היותן משבצות החושן ושרשרות החושן.

שולחן המלך

נשארתי שאלת השולחן – למה לא ראתה התורה צורך לציין שהשולחן אינו סתם שולחן אלא שולחן מיוחד למשכן אוהל מועד? התשובה נראית לנו מסובכת, אבל היתה ברורה לבני ישראל במדבר. עבורנו שולחן הינו רהיט פשוט הנמצא בכל בית, אבל לא כך היה בימי קדם. אז פשוטי העם אכלו על הארץ, ורק מלכים ובני מלכים ישבו ליד שולחן. המילה "שולחן" איננה מופיעה בתורה לפני פרשת תרומה, ועל פי רוב שמור לשולחן מלכים ביתר התנ"ך:

עַל יָדוֹ לֹא בָא אֶל שְׁלֹחַן הַמִּלֶּךָ.	שמואל א' כ' כ"ט
כִּי עַל שְׁלֹחַן הַמִּלֶּךָ תִּמְיֵד הוּא אֲכַל	שמואל ב, ט' י"ג
וְאֵת כָּל הַקָּרֵב אֶל שְׁלֹחַן הַמִּלֶּךָ שְׁלֵמָה	מלכים א' ה' ז'
אֲכָלִי שְׁלֹחַן אֵיזָבֵל	מלכים א' י"ח י"ט
בְּאֶמְרֶכֶם שְׁלֹחַן ה' נִבְזָה הוּא	מלאכי א' ז'

משום שבעיני בני ישראל במדבר כל שולחן היה נחשב מתאים למלך, לא היתה פחיתות בחשיבות בציווי על בניית שולחן ללא ציון ששולחן זה הינו שולחן גבוה.

לפי אותו הגיון אפשר להבין שהמילה "כפורת" בפרשתנו הינה בצורת נפרד ולא נסמך, משום שהכפורת אינה כלי הנמצא אצל כל אחד.

לסיכום, לפני בניית המשכן היו שני כלים שבני ישראל היו עלולים להבין בצורה לא נכונה – הארון והמנורה. כדי להרחיק את הרעיון שהציוויים התייחסו לארון ומנורה פשוטים, מופיעות המילים בלשון סמיכות לציין את ייחודם למשכן - ארון המשכן ומנורת המשכן. לאחר שבני ישראל ראו בעיניהם את המשכן אפשר היה לנקוב בשמות הכלים האלה ללא הסמיכות וביידוע.